

módszereit a szerző gondosan sorra veszi, megbirálja, példáikat olykor eszmetörténeti szempontokkal egészíti ki. A szellemtörténeti fenomenológia, a polgári strukturalizmus és szemiotika kerülnek mérlegre, egyoldalúságuk ellenére tárgyilagos megítélés alá. A szerző bőséges páldatárrel, nagy ismeretanyaggal dolgozik. A marxisták közül főként Mukarovský, Lotman, Szabolcsi Miklós és röviden Király István munkáiról és módszeréről esik szó: ámbár eljárásaik különböznek, egyaránt jellemzi őket az elemzett mű tartalmi elemeinek figyelembevétel, a tartalom, az eszmék együttes vizsgálata a mű egészével... Utolsónak Kőpeczi Béla maga mutatja be Éluárd már emlegetett költeményének eszmeközpontú teljes elemzését, mintegy előkészítve a következő fejezeteket, amelyek az író eszmei életrajzával és a „realizmus diadalának” Lukács György által oly bőségesen kifejtett és felhasznált elvével foglalkoznak.

Meggyőző és igaz, hogy minden mű megértéséhez elengedhetetlen az író eszmei életrajzának ismerete: ámbár — tegyük hozzá — formatörténeti „életrajza” sem lenne nélkülözhető, sőt el sem válhatna az eszmeitől. Az írói eszmetörténet logikusan veti fel azután az író saját eszmeinek és saját műveinek tartalmi összefüggését, és itt könyvünk szerzője azt bizonyítja be, hogy a mű tendenciája és az író eszmei álláspontja között többnyire belső egyensúly van és inkább csak látszatra szubjektív ellentmondás. Az idevágó Balzac- és Stendhal-elemzés különösen sikerült. Mintegy az addigi gondolatmenetek lezárásaként lesz világossá végül az a tény, hogy amiként az eszme maga is *létrejön*, majd *létezik* és *hat*: a művet, amely tartalmazza, szintén e *hármis erőrendszerben* kell megvizsgálni: a genesis, a megvalósultság és a hatás kategóriái szerint. A genetikus

és az elemző módszerek és ezek összekapcsolása mellé harmadiknak tehát az irodalom-szociológia járul, az egyénre tett pszichológiai, morális és esztétikai hatás (katarzis) és a társadalmi hatás, amely klinikai módszerekkel nyomonzható és statisztikaikkal mérhető.

Az irodalmi mű *genesis*e, esztétikai „megfejtése” (elemzése eszmei és formai súlypontú vizsgálati módszerekkel), valamint pszichológiai és társadalmi *hatása*: íme az a hármás lépés, amellyel minden mű körüljárható lesz, mint egy talpazatra állított szobor. Az „üdvös” egyoldalúságok kora lejárában van ismét. Minden tudomány arra törekszik, hogy kibővítsé vizsgálati lehetőségeit, felhasználja, ami szomszédja szerzőszámaiból neki is hasznos. A társadalomtudományok és közöttük az irodalomtudomány komplex eszköztárat kívánnak összegyűjteni, támaszkodni akarnak rokon tudományok eredményeire, indításokat kapni és adni a mű totális megértése és megértetése érdekében. Mert a genesis feltárásának, az eszmei (és formai) életrajznak, a pszichológiai és társadalmi hatás vizsgálatának együttevét egyetlen központi értelme van: a mű megértése. A mű az irodalom lényege. Minden kutatásnak, akármilyen más a tárgya, közvetve ezt a lényegét kell szolgálnia. Az irodalom nem írókból, mozgalmakból stb., hanem művekből áll, a mű kapja a főhelyet kibocsátó és befogadó között, a mű az irodalomtudomány létalapja. Rajta kívül minden más: járulékos. Kőpeczi Béla könyve ezt az álláspontot szuggerálja, s a mű marxista megfejtése érdekében törekszik tájékoztatni olvasóját a megfejtés módszereiről és lehetőségeiről.

Vajda György Mihály

CSAPODI, CSABA: THE CORVINIAN LIBRARY

History and Stock. „Studia Humanitatis”. Publications of the Centre for Renaissance Research. Edited by T[ibor] Klaniczay. I. Bp. 1973. Akadémiai K. 516 l.

Csapodi Csaba műve közel két évtizedes munkásságot koronáz meg. Összefoglalás és úttörő kísérlet egyben. A lehető legteljesebb kritikai összefoglalása valamennyi tudnivalónak Mátyás király könyvtáráról, s az eddigi kutatásoknak, a kortársak tanúságtévesztől kezdve a legmodernebb eredményekig. Merész kísérlet: egy olyan könyvtár állományát katalogizálja, amelynek — az általa feltételezett — 2000—2500 kötetéből még kétszáz hiteles példány sem maradt ránk. Az ilyen restaurációs kísérleteket csak a nagy filológusok engedhették meg maguk-

nak — a nagy tévedés kockázatával —, de az anyagában, a kutatott korszakban és a legkülönbözőbb jellegű forrásokban egyaránt otthonos könyvtártörténész nyugodtan vállalkozhatott erre a vakmerő feladatra. Bevezető tanulmánya lépésről lépésre enged bepillantást az izgalmas logikai folyamatba — a tárgyban avatatlanoknak s a szaktudósoknak egyaránt lebilincselve érdeklődését —, s a folyamat végeredményeként restaurálja, azaz leírja az egykori könyvtári állománynak mintegy felét.

Pedig a szerzőnek egyéb téren sem volt

könnyű dolga. A Corvina könyvtárral kapcsolatban, a közhiedelemmel szemben, nagyon sok kérdést nem sikerült még tisztázni az eddigi kutatásoknak: sem a könyvtár nagyságát, sem állományának összetételét; de még művészettörténeti és paleográfiai kérdések is tisztázásra várnak, holott e két területen újabb figyelemre méltó eredmények születtek. A tanulmány először az állomány nagyságát és kialakulását kíséri figyelemmel. A korabeli források és a modern kutatók állásfoglalásait összegezve, előbb a többi 15. századi nagy könyvtárát vizsgálja, majd a Corvina „raktározását”, elhelyezését; mindkét vizsgálat elvezeti nagyjából ugyanahhoz a körülbelül elfogadható kötettszámhoz. Eredményét a könyvtári állomány történeti fejlődésének nyomonkövetésével finomítja. Az elődök könyv-hagyományozásának problémáját tárgyalja, majd a Corvina történetét négy periódusban: 1. 1472-ig, mikor Janus Pannonius könyvtára is belekerült az állományba, s a korábbi 200–250 kötet 5–600-ra gyarapodott; 2. 1473–1484, mikor a könyvtár egységei elérhették az ezres nagyságot; 3. a fejlődés csúcsa a bécsi bevonulás után (1485–1490), évi 150 kötetes növekedéssel számolva a könyvtári állomány Mátyás halálakor elérhette az 1500–1600 kódexet. A szerző még 3–400 nyomtatott könyvet is számol hozzá, és legalább 150 megkezdett, még be nem fejezett kódexet, így alakul ki a 2000 (és némi túlzással a 2500) kötettel rendelkező könyvtár képe.

Mátyás halála után Mohácsig a könyvtár sorsa a hanyatlás. Sok részletkérdést megvilágító történeti-filológiai nyomozás folyik Mátyás könyvfestő műhelyének személyzete és felosztása körül: a műhely alig élhette túl egy-két évvel az uralkodót. A legizgalmasabb fejezet tárgyalja a könyvtár „kimúlását”. Sorra veszi a könyvtár elhanyagolt állapotáról s a törökök elzárkózásáról panaszkodó 17. századi forrásokat, és megállapítja, hogy egy kivétellel valamennyien másodkézből kapták híreiket; az az egy pedig *nem* a Corvina köteteit látta a budai várban, hanem a királyi kápolna könyvtárának maradványát. A főleg egyházi és egyházi jogi anyagot ugyanis Buda felszabadítása után listába vették. Csapodi bebizonyítja, hogy 1526 után nem maradtak a Corvina kötetei Budán; többségük Istanbulba került, ott hevert rossz körülmények között a szultán palotájában.

A királyi kápolna könyvtárán kívül még egy harmadik könyvtár is létezett az udvarban: Beatrix 50–100 kötetes magánkönyvtára. Legalábbis erre mutat a királynéi „ex libris”, a magyar-aragóniai kettős címer lefestése egyes kódexekben.

Végül az állományt illetően az állítólagos

korabeli katalógusok kérdését tekinti át a szerző, és Naldus verses leírását — noha Naldus értesülései másodkézből valók — fogadja és fogadtatja el hitelesnek. A modern katalógus-restaurációs kísérletek kritikája után következik maga a repertórium.

Az 1040 tétel az eddigi kísérletektől eltérően a szerzők szerint, alfabetikus rendben áll. (Korábban ugyanis külön csoportosították a hiteles, fennmaradt és elveszett köteteket.) Csapodi célja az, hogy a könyvtár gyűjteményéről eleven képet kapjunk, repertóriumunk így valóban a művelődéstörténet egy fejezete lett. A legmodernebb könyvtár-katalogizálásnak megfelelően szövi át utalókkal. Kézenfekvő most már, hogy a további kutatás messzemenő következtetéseket vonjon le Mátyás udvarának szellemi arculatáról, a magyarországi humanista művelődés primér összetevőjéről. S bár Csapodi a feltételezett állományt csak mintegy felét rekonstruálta — érthetően, hiszen a valószínűleg nagy számban szereplő héber és görög kéziratokról például csak igen gyér tudomásunk van —, mégis arra a meglepő következtetésre jut, hogy a gyönyörű kiállítású „corvinák”-ról híres könyvtár első sorban nem a gazdagon díszített kódexek, hanem a sok és sokféle auktor miatt volt olyan híres. (Még a Mátyás által megrendelt kódexek nagy részében is csak az első két levelet illuminálták, eltekintve a szegélydíszektől és néhány iniciálétól.) Különösen a görög anyag volt a Corvina erőssége, talán csak a Vatikán könyvtára múlta felül. A másik nagy „gyűjtőkör” a görög művek latin fordítása volt. Ezzel az anyaggal méltán remélhette Mátyás, hogy udvarába vonzza Európa legműveltebb humanistáit.

Milyen módon restaurálja Csapodi az állományt? Felveszi 1. a hiteles és fennmaradt, illetve leírt Corvinákon kívül, 2. II. Ulászló, illetve Beatrix hiteles kódexeit, 3. a Mátyásnak, Beatrixnak, illetve közvetlen utódaiknak ajánlott műveket, 4. a Mátyás rendelkezése készült, de másnak szánt ajánlékokat — minthogy ezekről másolat készíthetett a Corvina számára is, vagy éppen az ajándék volt a másolat, 5. azokat a fennmaradt kódexeket, amelyekről gyanítható, hogy corvinák és 6. a Naldusnál szereplő műveket. Továbbá felveszi 7. a magyarországi 15. századi főpapi gyűjtemények, 8. az 1686-ban megtalált királyi kápolna-könyvtár teljes anyagát, és 9. mindazokat a műveket, melyeket Thuróczy, Bonfini és Ransanus felhasználó saját műve írásakor, mint-hogy szabad bejárásuk lehetett a Corvinába.

Csapodi módszerét általában helyeselni lehet. Valóban nehéz elképzelni, hogy a három történetíró ne a kezzeügyében levő hatalmas könyvtárból merítsen első sorban, bár nyilván számolhatunk egy-két kivétellel:

hiszen Bonfininek lehetett saját könyve, használhatott, láthatott máshol is, régebben is egyéb könyveket. Az is elképzelhető, hogy a főpapok gyűjteményét is lemásolták a királyi könyvtár számára. Meggondolkoztat azonban, hogy Beatrix magánkönyvtárát és a királyi kápolna (fennmaradt) 300 kötetét is beleolvastja Csapodi a Corvinába. Az az érv, hogy Mátyás könyvtárából sem hiányozhattak Beatrix példányai, nagyon ingatag; ugyanolyan joggal állíthatjuk egy másfajta logika szerint, hogy a király nem törekedett duplumok gyűjtésére a palotán belül. Még inkább vonatkozik ez a kápolna könyvtárára. Csapodi itt saját korábbi (helyes) érvelésének mond ellent, hiszen egyszer már bebizonyította az 1686-os listáról, hogy nem tartozott a Corvina anyagába: teljesen más karakterű — liturgikus, egyházi — könyvekből áll, mint a fennmaradt corvinák, erről százalékos kimutatást is közölt, s éppen ez a fő érve a királyi kápolna-könyvtár létezésére. Ezek után nem lehet

megfordítani a filológiai logikát és azzal az érveléssel bevonnai a műveket a királyi könyvtár anyagába, hogy annak számára lemásolták. Nem inkább távoli, még ismeretlen kódexek másolására és megszerzésére kellett az energiát fordítani?

A reprodukciós kísérlet és vállalkozás azonban legalább kétharmadrészen elfogadható, és egészsében véve nagy teljesítmény. Használhatóságát a független kitűnő indexei is emelik: konkordancia jegyzék az eddigi katalógusokkal; a hiteles kódexek jelenlegi állomáshelye, könyvtári jelzete; a hiteles kódexek alfabetikus rendben; a királyi és királynéi címerek ábrázolása és variánsainak leírása; bibliográfia és rövidítésgjegyzék; a scriptorok és illuminátorok, végül a possessorok indexe.

Az angol nyelven megjelent munka (Gombos Imre fordítása) méltán kelthet feltűnést a nemzetközi reneszánsz kutatásban.

Kurcz Ágnes

MARTINKÓ ANDRÁS: KÖLTŐ, MŰ ÉS KÖRNYEZET

Kérdőjelek a Petőfi-irodalomban. Bp. 1973. Akadémiai K. 206 I. (Irodalomtörténeti Füzetek 82.)

Martinkó András könyvének alcíme: Kérdőjelek a Petőfi-irodalomban. Találón jelzi ezzel a megszorítással művének nemcsak témakörét, de jellegét is. Minden jelentősebb fejtegetése az úgynevezett mikrofilológiából indul ki, hogy azután szorgos nyomozással, az adatok tömegén átlábolva végül is általánosabb érvényű következtetésekhez jusson el. Ilyentésképpen a látszat csal: Martinkónak nem az a legfőbb célja, hogy a Petőfi-filológia valamely vitatott vagy vitatható kérdését egyértelműen tisztázza, hanem hogy a tények, az érvek és ellenérvek olykor már zsúfoltnak tetszően sokoldalú felvonultatásával a Petőfi-életmű élményforrásait, korabeli meghatározottságait, objektív és szubjektív indítékait tárja fel. Elemzéseiben helyet kap a tények aprólékos vizsgálata csakúgy, mint a Petőfi költészetének alakulását magyarázó s mindig a valóságos biográfiai tényekre alapozott alkotáslélektani szempont.

A filológiai nyomozás pusztán adatfeltáró s a nyert adatokat logikai sorrendbe fűző „hagyományos” módszerének és igényének már az is ellentmond, hogy Martinkó a negatív eredményt is vállalja, s ilyen jellegű, tehát a kérdőjelet érintetlenül hagyó vizsgálódásait is oly hatalmas apparátussal folytatja, amelyen egy teljes megfajtához is bőségesen elegendő lenne. A *Nyesty Demeter táblabíró = Petőfi Sándor?* című többíves tanulmányában lényegében azt bizonyítja, hogy a kérdéses

— egyébként jelentéktelen művészi becsű — tárcát szinte bizonyosan nem Petőfi, hanem nagyon valószínűen Pákh Albert írta. Fejtegetéseinek lefegyverző logikája mint olvasót és recenzt egyaránt meggyőz. A Petőfi-kutatók főlényes anyagismerete azonban — s e vallomással tartozom — szinte zavarba ejtően nyugöz le, mert annak idején Fekete Sándor azonos témájú, de ellentétes következtetést tartalmazó (hogy ti. Petőfi írta a szóban forgó tárcát) írása is álláspontjának elfogadására készített. Így tehát, salamoni döntésre nem lévén lehetőség, a kérdőjelet meghagyva arra a megállapításra kell szorítkoznunk, hogy bárkinek az életművében fog helyet kapni ez az igénytelen tárcá, kiváló ürügynek bizonyult a Petőfi-filológia, sőt Petőfi kora jónéhány izgalmas és tanulságos társadalom- és kultúrtörténeti problémájának felvetéséhez.

Martinkó tanulmányában oly gazdagon bontakozik ki Eperjes belviszonyainak rajzán keresztül a kor kultúrtörténetének, benne a vidék s közelebről a Felvidék valóságának számos jelensége s Petőfinek ezekhez való viszonya, hogy az így nyert kép önmagában véve is komoly tudományos eredmény, s valószínűleg az értekezésnek is ez — s nem a szerzőség eldöntése — volt a fontosabbik célja. A tanulmányban sorjázó figurák, mint az eperjesi Diogenész vagy az őrleányok test-edzője, a német tornatanár alakja, s az események háttérében Vahot Imre rejtélyes érdek-